

การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาชมรมผู้สูงอายุมหาวิทยาลัยขอนแก่น*
SOCIAL MEDIA USAGE AMONG OLDER ADULTS: THE CASE OF
KHON KAEN UNIVERSITY SENIOR CITIZEN GROUP

กฤษวรรณ์ โลว์ชรินทร์¹, วุฒิชัย อ้วนพรมมา²,
กัณต์ณภัท พิ้วเหลือง³, จักรวาล ห้วยจันทร์⁴, นิชาภัทร ชุนเจริญ⁵,
ธีรศักดิ์ พ่อเพี้ยโคตร⁶, วราภรณ์ ศรีเหล็ก⁷, สุพัตรา เพ็งพิทักษ์⁸
Grichawat Lowatcharin¹, Wutthichai Uanpromma²,
Kannapat Piwleang³, Jakkawan Huaychan⁴, Nichaphat Chuncharoen⁵,
Theerasak Phopiakhot⁶, Waraphon Sonlek⁷, Supattra Phengphithak⁸
วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น^{1,2,3,4,5,6,7,8}
College of Local Administration, KhonKaen University, Thailand.^{1,2,3,4,5,6,7,8}
Email : grichawat@kku.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมและการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลบนสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบปรากฏการณ์วิทยาและเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก 12 คนในชมรมผู้สูงอายุมหาวิทยาลัยขอนแก่นซึ่งได้จากการเลือกตัวอย่างแบบสโนว์บอล (Snowball Sampling Technique) ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยการวิเคราะห์แก่นสาระเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมและการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลบนสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ มี 3 ประการ ดังนี้ ประการแรกผู้สูงอายุเกิดการปรับตัวด้านการใช้เทคโนโลยีมากขึ้นหลังจากใช้สื่อสังคมออนไลน์ ประการที่สอง ผู้สูงอายุมีวิธีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลบนสื่อสังคมออนไลน์ 5 วิธี คือ 1)วิเคราะห์แหล่งที่มาของข้อมูล 2)วิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูล 3) ใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมา 4)ดูสื่ออื่นประกอบ และ 5)ทำการทดลองตามข้อมูลที่ได้รับและประการที่สาม ผู้สูงอายุมีมุมมองต่อการใช้อินเทอร์เน็ตทั้งในแง่บวกและแง่ลบผู้สูงอายุมีมุมมองต่อการใช้อินเทอร์เน็ต คือ สื่อสังคมออนไลน์ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้เพิ่มขึ้นและสื่อสังคมออนไลน์ทำให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปด้วยความสะดวกสบาย มุมมองของผู้สูงอายุต่อการใช้อินเทอร์เน็ต คือ การใช้อินเทอร์เน็ตทำให้เกิดการเสพติดการใช้สื่อ ผลการศึกษาครั้งนี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาสื่อสังคมออนไลน์ให้สามารถรองรับพฤติกรรมการใช้งานของผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ : 1. การใช้สื่อสังคมออนไลน์ 2. ผู้สูงอายุ 3. ชมรมผู้สูงอายุ 4. มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ABSTRACT

The purpose of this research was to study the behavior and analysis of the credibility of information on social media among older adults. The researcher employed a phenomenological research methodology and collected data via in-depth interviews of 12 key informants in the KhonKaen University Senior Citizen Group, recruited using the snowball sampling technique. Interview data were analyzed using the thematic analysis technique.

Findings reveal three main points as follows. Firstly, the older adults have been more adapted to the use of technology after using social media. Secondly, the older adults have five methods of analyzing the credibility of information on social media: 1) examining the source; 2) examining the content; 3) using prior experience; 4) comparing multiple sources; and 5) conducting own experiments based on the data obtained. Thirdly, the older adults have both positive and negative views of social media. The positive view is that social media has increased their knowledge and has made communication more comfortable. The negative view is that the use of social media causes addiction to media use. The results of this study can be used as a guideline to improve and develop social media to support the behavior of the elderly.

Keywords : 1. Social Media Usage 2. Older Adults 3. Older Adult Club 4. KhonKaen University

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างประชากร ด้วยอัตราการกำเนิดบุตรของประเทศไทยที่ต่ำลงทุกปีในช่วงที่ผ่านมา ผู้สูงอายุในประเทศไทยจำนวนกว่า 10.6 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 16 ของจำนวนประชากรทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561) และจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 คาดว่าประเทศไทยกำลังจะเผชิญกับสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ภายในปี 2568 ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาและความท้าทายด้านสังคมและเศรษฐกิจต่อประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการดูแลผู้สูงอายุ

ปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านร่างกายและด้านจิตใจ ด้านสุขภาพผู้สูงอายุมักจะพบปัญหาความเสื่อมสภาพของร่างกายซึ่งแปรผันตามอายุปัญหาด้านจิตใจเกิดขึ้นเมื่อผู้สูงอายุเข้าสู่ช่วงเกษียณ บางคนต้องอยู่บ้านเพียงลำพัง ย่อมมีปัญหากับเรื่องจิตใจที่มีการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุและในวัยนี้จะต้องพบกับความสูญเสียในชีวิตบ่อยครั้ง สภาพดังกล่าวทำให้ผู้สูงอายุต้องมีการปรับตัว หากผู้สูงอายุไม่สามารถปรับตัวได้อาจก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพจิต (บริษัทฟาร์ทริเลียน, 2561)

ผู้สูงอายุอาจมีปัญหาด้านสุขภาพจิตหลายอย่าง เช่น อาการวิตกกังวล อาการซึมเศร้า นอนไม่หลับ ระวัง และความจำเสื่อม(บริษัทฟาร์มิลเลียน, 2561) และความเหงาเป็นสภาวะทางจิตใจที่รู้สึกตัวตัวเองถูกแยกออกจากสังคมรอบข้างนอกจากจะส่งผลกระทบต่อด้านจิตใจ ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพและร่างกายด้วย การศึกษาของมูลนิธิหัวใจแห่งประเทศไทย ยังชี้ให้เห็นว่าความเหงามีผลสัมพันธ์กับความดันโลหิตที่เพิ่มสูงขึ้น การพักผ่อนไม่เพียงพอ รวมถึงผู้สูงอายุมีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคหัวใจสูง(มูลนิธิหัวใจแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2560) ผู้สูงอายุหลายคนจึงหากิจกรรมที่สามารถกระทำร่วมกับผู้อื่นเพื่อคลายความเหงา ซึ่งการใช้สื่อสังคมออนไลน์ก็เป็นหนึ่งในกิจกรรมยอดนิยมของผู้สูงอายุ

สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) หมายถึง สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นสื่อกลางที่ให้คุณค่าทั่วไปมีส่วนร่วมสร้าง และเป็นกระดานสนทนาพูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็น ผ่านอินเทอร์เน็ต (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) สื่อสังคมออนไลน์ที่ผู้สูงอายุนิยมใช้ คือ ไลน์ (Line) และเฟซบุ๊ก (Facebook)ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสาร ส่งข้อความ หรือรับข่าวสารกระแสการใช้สื่อสังคมออนไลน์ได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์ทุกเพศ ทุกวัย รวมถึงกลุ่มของผู้สูงอายุที่ถูกเรียกว่าเป็นผู้อพยพสู่โลกดิจิทัล(Digital Immigrants)ก็เป็นกลุ่มที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนให้ทันกับกระแสดังกล่าว กระนั้น ความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายวยังคงเป็นสิ่งที่ท้าทายต่อผู้ให้บริการ เนื่องจากการวิเคราะห์ข้อมูลบนสังคมออนไลน์เป็นสิ่งที่ต้องอาศัยทักษะ ความแม่นยำในการจำแนกประเภทข้อมูล รวมถึงการวิเคราะห์ข้อเท็จจริง ซึ่งทักษะดังกล่าวนี้สามารถถดถอยลงไปตามอายุของผู้ใช้งาน และผู้สูงอายุในกลุ่ม Baby Boomer ถูกระบุว่าเป็นกลุ่มที่น่ากังวลมากที่สุด เพราะไม่ระมัดระวังในการใช้งานสื่อออนไลน์และอาจส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยของข้อมูลและทรัพย์สินของผู้ใช้บริการ (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2561)

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาพฤติกรรมและการวิเคราะห์ข้อมูลบนสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ ซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมและการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนานวัตกรรมสื่อของประเทศไทย ผลการวิจัยนี้อาจไปสู่การพัฒนาสื่อสังคมออนไลน์ให้มีความสอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้สูงอายุและจัดทำบริการสาธารณะเพื่อรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์และการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลบนสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดขอนแก่น

3. ประโยชน์ที่ได้รับการวิจัย

3.1 ทราบพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์และการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลบนสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งจะนำไปใช้ประโยชน์ในการออกแบบเนื้อหาของสื่อสังคมออนไลน์ต่อไป

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) กลุ่มประชากรเป้าหมายในการศึกษาคือ กลุ่มผู้สูงอายุในจังหวัดขอนแก่นโดยมีเกณฑ์คัดเลือกคือ (1)ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปทั้งเพศชายและเพศหญิง (2)เป็นผู้ที่สามารถตอบโต้ สื่อสารได้อย่างดี (3)มีประสบการณ์ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์มากกว่า 3 เดือน (4)มีความพร้อมทางจิตใจและเต็มใจเข้าร่วมการวิจัยและให้สัมภาษณ์จำนวนผู้ให้ข้อมูลหลังจากเก็บรวบรวมจนบรรลุถึงจุดอิ่มตัวมีทั้งหมด 12 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้าง ด้านกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอน 5 ขั้นตอน คือ 1)แนะนำตัวผู้วิจัย 2)แจ้งวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3)แจ้งประเด็นคำถามสัมภาษณ์และขั้นตอนต่างๆ ในการเก็บข้อมูล 4)ขออนุญาตในการจดบันทึกและการบันทึกเสียงสัมภาษณ์ และ 5)แจ้งข้อตกลงระหว่างนักวิจัยและผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการให้ข้อมูล ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสามารถปฏิเสธที่จะให้ข้อมูลหรือยุติการให้สัมภาษณ์ได้ทุกเมื่อ นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลสามารถทำลายบันทึกข้อมูลได้

การวิเคราะห์ข้อมูลกระทำควบคู่ไปกับการเก็บรวบรวมข้อมูล ตั้งแต่การถอดเทปสัมภาษณ์ การให้รหัสข้อมูลและถอดคำสำคัญเพื่อนำมาจัดกลุ่มคำ และแยกประเภทของข้อมูล และนำข้อมูลมาเขียนเรียบเรียงตามกลุ่มเรื่องและประเภทของข้อมูลโดยละเอียด สุดท้ายนำข้อมูลที่ได้ไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและดำเนินการแก้ไขข้อมูลสำหรับที่ตกหล่น

5. ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดขอนแก่น แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล และประสบการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

5.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลมาจากชมรมผู้สูงอายุมหาวิทยาลัยขอนแก่น แบ่งออกเป็น เพศชาย 6 คนและเพศหญิง 6 คน ผู้ให้ข้อมูลที่มีอายุมากที่สุด คือ 78 ปี และน้อยที่สุดคือ 61 ปี ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 60-69 ปี จำนวน 9 คน จำแนกตามระดับการศึกษาได้ 5 ระดับ คือ ระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษา 1 คน ระดับมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า 4 คน ระดับปริญญาตรี 5 คน ระดับปริญญาโท 1 คนและไม่มีผู้ให้ข้อมูลระดับปริญญาเอก ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นข้าราชการเกษียณและประกอบอาชีพทั่วไป แบ่งออกเป็นข้าราชการเกษียณ จำนวน 5 คน และประกอบอาชีพทั่วไป จำนวน 5 คน

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูล	อายุ	เพศ	การศึกษา	สถานะการทำงาน	เวลาใช้สื่อต่อวัน	แอปพลิเคชันที่ใช้ประจำ
P1	62	หญิง	ประถมศึกษา	ว่างงาน	2 ชั่วโมง	ไลน์
P2	63	หญิง	ปริญญาโท	ว่างงาน	2 ชั่วโมง	ไลน์และเฟซบุ๊ก

ผู้ให้ ข้อมูล	อายุ	เพศ	การศึกษา	สถานะ การทำงาน	เวลาใช้สื่อต่อวัน	แอปพลิเคชัน ที่ใช้ประจำ
P3	62	หญิง	ปริญญาตรี	ว่างงาน	3 ชั่วโมง	ไลน์และเฟซบุ๊ก
P4	62	ชาย	ม.ปลาย	ทำงาน	2 ชั่วโมง	ไลน์
P5	64	ชาย	ปวช.	ทำงาน	1 ชั่วโมง	ไลน์
P6	62	ชาย	ม.ต้น	ทำงาน	1 ชั่วโมง	ไลน์
P7	63	หญิง	ปริญญาตรี	ทำงาน	2 ชั่วโมง	ไลน์และเฟซบุ๊ก
P8	72	หญิง	ปริญญาตรี	ว่างงาน	2 ชั่วโมง	ไลน์และเฟซบุ๊ก
P9	78	ชาย	ปริญญาตรี	ว่างงาน	1 ชั่วโมง	ไลน์และเฟซบุ๊ก
P10	63	ชาย	ม.ต้น	ทำงาน	2 ชั่วโมง	ไลน์
P11	73	หญิง	ปริญญาตรี	ว่างงาน	2 ชั่วโมง	ไลน์และเฟซบุ๊ก
P12	65	ชาย	ปวศ.	ทำงาน	4 ชั่วโมง	ไลน์และเฟซบุ๊ก

5.2 ประสบการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ

ก่อนที่สื่อสังคมออนไลน์จะเข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตของผู้สูงอายุ ผู้ให้ข้อมูลหลายคนต้องใช้โทรศัพท์ในการติดต่อสื่อสารกับคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง และกลุ่มเพื่อน เมื่อเริ่มใช้สื่อสังคมออนไลน์ผู้สูงอายุสามารถติดต่อสื่อสารได้รวดเร็วมากขึ้นและสามารถค้นหาความรู้ต่าง ๆ ได้อย่างง่ายดาย ดังเช่นกรณีของ P8, P4 และ P3 ที่กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตตนว่า “สมัยนี้ก็สะดวกรวดเร็วเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเลยมันทำให้เห็นอะไรใหม่ ๆ ความรู้ใหม่ ๆ กว่าแต่ก่อน”(P8) “ทำให้รู้จักโลกทุกวันนี้มากขึ้น บางเรื่องที่ไม่เคยรู้ก็ได้รู้”(P3) “มีความเร็วมากกว่าแต่ก่อนรับข่าวสารได้มากกว่าแต่ก่อน ทำให้เปิดโลกมากกว่าเดิมและสะดวกรวดเร็วเวลาติดต่อใคร”(P4)

ผู้ให้ข้อมูลที่ประกอบอาชีพค้าขายเล่าว่า หลังจากเริ่มใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการประกอบธุรกิจการค้าขายสินค้าสะดวกสบายและติดต่อสื่อสารกับลูกค้าได้ง่ายขึ้น ดังเช่นกรณีของ P1 และ P5 ที่กล่าวว่า “สะดวกในการใช้งาน ดีต่อการทำการค้าธุรกิจ”(P1) “มีความแตกต่างมาก แต่ก่อนก็ขายของแค่ที่ร้านแต่เดี๋ยวนี้ก็ขายผ่านเฟซบุ๊กได้ทำให้สะดวกเร็วกว่าแต่ก่อน”(P5) ผู้ให้ข้อมูลบางคนบอกว่าสื่อสังคมออนไลน์เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนเองไปมาก จากแต่เดิมติดตามข่าวสารทางโทรทัศน์อย่างเดียว หลังจากตนได้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ก็ไม่ได้ติดตามข่าวสารทางโทรทัศน์อีกต่อไป ทุกวันตื่นขึ้นมามีโทรศัพท์มือถือมาอ่านข่าวสารบนเฟซบุ๊ก ดังเช่นกรณีของ P12 ที่กล่าวว่า “ตั้งแต่มีโซเชียลมีเดียเข้ามา หันมาติดตามข่าวสารต่าง ๆ แค่นี้โทรศัพท์มือถือจนทำให้เลิกสนใจทีวีไปเลย”(P12)

5.3 ผู้สูงอายุกับการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุมีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข่าวสารบนสื่อสังคมออนไลน์แตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี มีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล เช่น 1)วิเคราะห์แหล่งที่มาของข้อมูล 2)วิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูล 3)ใช้ประสบการณ์ประกอบการวิเคราะห์ 4)ดูสื่ออื่นๆ ประกอบการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล 5)ทำการทดลองตามข้อมูลที่ได้รับ ดังเช่นกรณีของ P11 ที่ได้กล่าวว่า “ก็จะเปิดอ่านข่าวจะเอามาอ่านดูว่าเราสามารถที่จะเอามา

ทดลองได้หรือไม่หรือว่าทดลองแล้วมันจะดีมัย”(P11) และได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “การใช้ข้อมูลก็จะดูที่มาสสมมติว่าญาติส่งมาก็จะถามว่ามาจากไหน ใครว่า ใครบอก พร้อมทั้งดูสื่ออย่างอื่นประกอบ”(P11) ในทำนองเดียวกับ P8 ได้บอกกับผู้สัมภาษณ์ว่า ตนใช้สื่อหลายๆ สื่อประกอบการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้รับ “ดูจากหนังสือพิมพ์ ดูหลายๆ ครั้งแล้วค่อยมาวิเคราะห์และนำสื่อหลายๆ สื่อมารวมกันแล้วค่อยเชื่อ”(P8) “เวลาเขาให้ทดสอบอะไร น้ายาล้างจาน ปากก็จะทดลองด้วยตัวเอง ก่อนใช้ประสบการณ์ตัวเองตัดสินใจแล้วค่อยเชื่อ”(P8)

ผลการศึกษาดังกล่าวแตกต่างจากการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลของผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีเป็นส่วนใหญ่ ส่วนวิธีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลได้มาจาก 1) แหล่งที่มาของข้อมูล และ 2) ประสบการณ์ของตน เช่น กรณีของ P1 ได้กล่าวว่า “อ่านและวิเคราะห์ที่มาเมื่อ ได้รับข้อความเฉย ๆ”(P1) และ P6 ที่ระบุว่า “สังเกตข้อมูลนั้นก่อนส่งต่อโดยอาศัยหลักประสบการณ์ของตัวเองที่เคยเจอมา” ผู้ให้ข้อมูลบางคนได้นำเอาประสบการณ์ของเพื่อนเป็นหลัก เช่นกรณีของ P10 ได้กล่าวว่า “เอาตามประสบการณ์จากเพื่อนเป็นหลัก เช่น เพื่อนไปทำงานที่ไต้หวันมาให้ฟังว่าอย่างนั้น อย่างนี้”

ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันของวิธีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลระหว่างผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีและผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี แต่ก็มีผู้ให้ข้อมูลที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า มีวิธีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่คล้ายกับผู้ให้ข้อมูลที่มีระดับสูงกว่าปริญญาตรี ดังเช่นกรณีของ P4 ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลของตนว่ามีวิธีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล 4 วิธี ได้แก่ 1) วิเคราะห์แหล่งที่มาของข้อมูล 2) วิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูล 3) ใช้ประสบการณ์ประกอบการวิเคราะห์ 4) ดูสื่ออื่น ๆ ประกอบการวิเคราะห์ดังกล่าวที่ว่า “ลุงจะดูว่าข่าวนั้นจริงไม่จริง”(P4) และ “ดูเหตุการณ์หลายๆอย่างประกอบ ไม่ใช่แค่ดูเพียงข่าวเดียว ปกติเวลาดูข่าวแล้วผมจะดูแล้วคิดตามว่ามีมูลหรือไม่มีมูลของข่าวนั้น”(P4)

5.4 สื่อสังคมออนไลน์ในมุมมองของผู้สูงอายุ

ผลศึกษามุมมองของผู้สูงอายุต่อการใช้สื่อสังคมออนไลน์ แบ่งออกเป็น มุมมองด้านบวก และมุมมองด้านลบ ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

5.4.1 มุมมองของผู้สูงอายุต่อการใช้สื่อด้านบวก

ประการแรก สื่อสังคมออนไลน์ช่วยให้ได้รับข่าวสารใหม่ผู้สูงอายุหลายคนมองว่าการใช้สื่อสังคมออนไลน์ช่วยให้ได้รับข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ ที่ตนยังไม่เคยทราบมาก่อน ดังเช่นกรณีของ P9 ได้กล่าวว่า “สื่อทำให้เราได้เห็นข่าวใหม่ ๆ”(P9) และกรณีของ P10 ได้กล่าวว่า “ข่าวสารที่เราไม่เคยรู้เราก็ได้รู้ ความรู้เราก็มีมากขึ้น” (P10) และ P3 ได้กล่าวว่า “ข้อดีคือหาความรู้ได้รวดเร็วสะดวก”(P3)

ประการที่สองสื่อสังคมออนไลน์มีความสะดวกรวดเร็ว และทันเหตุการณ์ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มองว่าสื่อสังคมออนไลน์ทำให้ส่งต่อข่าวสารได้อย่างรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ ดังเช่นกรณีของ P9 ได้กล่าวว่า “ทำให้เรารู้ข่าวรวดเร็ว ทันเหตุการณ์”(P9) เช่นเดียวกับ P11 ได้กล่าวว่า “เราก็จะได้รู้สถานการณ์ทั่ว ๆ ไป ว่าสังคมของเราเปลี่ยนไปถึงไหนแล้ว” (P11) และ P7 ได้กล่าวกับผู้สัมภาษณ์สั้นๆ ว่า “เปิดหูเปิดตา รู้เท่าทันโลก” ผู้ให้ข้อมูล P2 ได้บอกผู้สัมภาษณ์ว่าสื่อสังคมออนไลน์ช่วยให้การสื่อสารระหว่างตนกับญาติเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ดังกล่าวที่ว่า “ญาติอยู่กาฬสินธุ์แต่เราอยู่

ขอนแก่นก็ทำให้เรารู้ว่าเขาทำอะไรอยู่”(P2) และ P8 ได้กล่าวคล้ายกับ P2 ว่า “เราได้หักทนายเพื่อน พุดคุยกับลูกๆ หลานๆ สะดวกต่อการติดต่อสื่อสาร”(P8)

5.4.2 มุมมองของผู้สูงอายุต่อการใช้อินเทอร์เน็ต

ประการแรก การเสพติดการใช้อินเทอร์เน็ตออนไลน์ ผู้ให้ข้อมูลบางคนได้บอกกับผู้สัมภาษณ์ว่าตนรู้สึกถึงเปลี่ยนแปลงของครอบครัวหลังจากที่เริ่มใช้อินเทอร์เน็ตออนไลน์ เช่นกรณีของ P9 และ P6 ที่มองว่าครอบครัวมีการเสพติดสื่อสังคมออนไลน์มากเกินไป ทำให้ขาดการมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว ดังคำกล่าวที่ว่า “หลาย ๆ คนก็ติดสังคมออนไลน์เกินไป ไม่มีเวลาให้กับครอบครัว” (P9) เช่นเดียวกับ P6 ที่ได้กล่าวว่า “เปลี่ยนแปลงไปมาก สังคมก็หันเหขึ้น”(P6) และ P8 ได้กล่าวถึงการขาดปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวว่า “บางครอบครัวไม่พูดคุยกันเลย ตามร้านอาหารก็เอาแต่มือถือขึ้นมาเล่น”(P8)

ประการที่สอง การใช้ข้อมูลข่าวสารเท็จบนสื่อสังคมออนไลน์ ผู้ให้ข้อมูลบางคนได้บอกกับผู้สัมภาษณ์เกี่ยวกับประสบการณ์การใช้อินเทอร์เน็ตออนไลน์ว่าตนพบการใช้ข้อมูลเท็จบนสื่อสังคมออนไลน์บ่อยครั้ง ดังเช่นกรณีของ (P11) ได้กล่าวว่า “ข่าวสารบางอย่างบนสื่อก็ไม่ใช่ความจริง” (P11) และกรณีของ P4 ที่ได้กล่าวถึงข่าวสารเท็จบนสื่อสังคมออนไลน์ว่าข่าวสารเท็จเป็นสิ่งที่สร้างความแตกแยกในสังคมและยากที่จะตรวจสอบข้อเท็จจริง ดังคำกล่าวที่ว่า “ข้อมูลข้อเท็จจริงที่ตรวจสอบยากเราก็ต้องหาข้อมูล เช่นข่าวปลอมเราก็ต้องตรวจสอบถ้าไม่ตรวจสอบเราจะเชื่อถือเลยก็ลำบาก”(P4) และ P7 ได้กล่าวเสริมว่า “ถ้าคนไม่รู้จักแยกแยะ ก็จะกลายเป็นผลเสีย” 3) สื่อสังคมออนไลน์ไม่มีการปิดกั้นสื่ออันตรายต่อเยาวชน ผู้ให้ข้อมูลบางคนได้กล่าวถึงการที่สื่ออันตรายสามารถเข้าถึงได้อย่างง่ายดายและมีเยาวชนหลายคนลอกเลียนแบบ ดังเช่นกรณีของ P3 ได้กล่าวว่า “บางทีสื่อออกมาก็ไม่มีการปิด ไม่มีเกณฑ์กำหนดอายุการเข้าถึงและไม่ปิดกั้นทำให้วัยเด็กเข้าถึงง่ายใคร ๆ ก็เข้าถึงง่าย”(P3) และ P10 ได้กล่าวถึงพฤติกรรมการเล่นแบบของเยาวชนว่า “มันทำให้พวกวัยรุ่นเสียคน บางอย่างก็ทำให้เยาวชนเลียนแบบ เช่น พวกหนังโป๊” (P10)

6. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาพฤติกรรมของผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นในการใช้อินเทอร์เน็ตออนไลน์ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบปรากฏการณ์วิทยาในการศึกษาผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 12 คน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า สื่อสังคมออนไลน์มีส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ ผู้วิจัยขอสรุปและอภิปรายผลการวิจัยได้ 3 ประการ ดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง วิถีชีวิตของผู้สูงอายุมีความเปลี่ยนแปลงหลังจากเริ่มใช้อินเทอร์เน็ตออนไลน์ เนื่องจากผู้สูงอายุใช้อินเทอร์เน็ตออนไลน์เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารแทนการโทรด้วยโทรศัพท์ ทำให้ผู้สูงอายุเกิดการปรับตัวจากเดิมใช้เพียงโทรศัพท์เพื่อโทรและรอรับสาย ไปเป็นการใช้อินเทอร์เน็ตออนไลน์เพื่อหาข้อมูล ติดตามข่าวสาร ดูสื่อบันเทิง และติดต่อสื่อสาร ดังนั้นสื่อเดิมที่เคยใช้ในอดีตจึงไม่มีความจำเป็น เพราะสามารถติดตามผ่านสื่อสังคมออนไลน์ได้ทั้งหมด ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ วิศปถ์ ชัยช่วย (2560) ที่ได้ศึกษาการใช้LINEของผู้สูงอายุ: การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา พบว่า ผู้สูงอายุมีความสนใจในการใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้น โดยนิยมใช้แอปพลิเคชัน Line ผ่านอุปกรณ์สื่อสารเคลื่อนที่ นอกจากนั้น ผลการศึกษานี้ยังสอดคล้องกับ มนัสสินี บุญมีศรีสง่า และมินตรา สนชื่น

(2561) และปิยวัฒน์ เกตุวงศา และศุทธิดา ชนวนัน (2558) ที่พบว่า วัตถุประสงค์ของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ คือใช้เพื่อเป็นสื่อกลางในการติดต่อสื่อสาร เพื่อความบันเทิง และการติดตามข้อมูลข่าวสาร

ประการที่สอง การวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสารบนสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุแบ่งเป็น 5 วิธี ได้แก่ 1)วิเคราะห์แหล่งที่มาของข้อมูล 2)วิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูล 3)ใช้ประสบการณ์ประกอบการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล 4)ดูสื่ออื่นๆ ประกอบการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลและ 5)ทำการทดลองตามข้อมูลที่ได้รับ

ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี มีวิธีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล 5 วิธี มากกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีที่มีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเพียง 2 วิธี จึงสามารถสรุปได้ว่าระดับการศึกษาสูงกว่าทำให้มีทักษะในการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือและหาข้อเท็จจริงของข้อมูลมากกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ สุวิข ธีระโคตร (2560) ที่พบว่า ระดับการศึกษามีผลต่อทักษะการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุ กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าสามารถรู้เท่าทันสื่อมากกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า

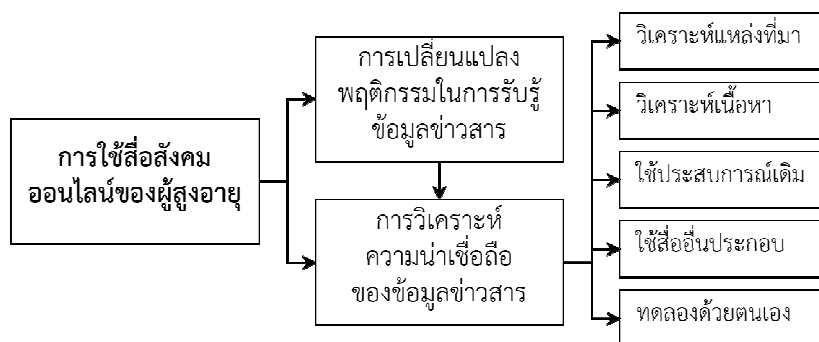
ประการที่สาม มุมมองของผู้สูงอายุต่อการใช้สื่อสังคมออนไลน์ สามารถจำแนกเป็น 2 มุมมอง ได้แก่ มุมมองของผู้สูงอายุต่อการใช้สื่อด้านบวกและมุมมองของผู้สูงอายุต่อการใช้สื่อด้านลบ

1) มุมมองด้านบวก คือ สื่อสังคมออนไลน์ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้เพิ่มขึ้น เนื่องจากผู้สูงอายุสามารถหาความรู้เพิ่มได้จากข้อมูล ข่าวสารบนสื่อสังคมออนไลน์ และสื่อสังคมออนไลน์ทำให้การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นไปด้วยความสะดวกสบายและง่ายมากกว่าอดีต เนื่องจากสื่อสังคมออนไลน์มีความสะดวกและรวดเร็ว สอดคล้องกับ สุวิข ธีระโคตร และวีรพงษ์ พลนิกรกิจ (2560) ที่สรุปว่า ความเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาสาระที่มีความทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์ ค้นพบเนื้อหาได้สะดวกและเข้าถึงได้อย่างง่ายและหลากหลายช่องทาง

2) มุมมองด้านลบ คือ การใช้สื่อสังคมออนไลน์ทำให้เกิดการเสพติดการใช้สื่อ เนื่องจากความสะดวกสบายและความรวดเร็วของสื่อ ทำให้คนเกิดความเกียจคร้านและสูญเสียปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

7. องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยนี้ก่อให้เกิดข้อค้นพบเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุว่า สื่อสังคมออนไลน์ทำให้ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมในการรับรู้ข่าวสารเปลี่ยนไป จากที่เคยอาศัยสื่อสารมวลชนที่เป็นทางการก็กลายเป็นการติดตามข่าวสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์แทน ในขณะเดียวกัน พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปนี้ทำให้ผู้สูงอายุต้องมีกลยุทธ์ในการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสารต่างๆ ด้วย โดยเลือกใช้บางวิธีหรือหลายวิธีรวมกันไป



ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

8.1.1 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและสถาบันการศึกษาควรจัดโครงการอบรมพัฒนาด้านการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลบนสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อพัฒนาทักษะในการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลให้กับผู้สูงอายุ

8.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

8.2.1 ผู้กำกับดูแลเนื้อหาของเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ควรตรวจสอบและระบุคำแนะนำเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือและแหล่งที่มาของข้อมูลต่างๆ เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

8.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

8.3.1 การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรมุ่งเน้นเรื่องการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุ เพื่อเจาะลึกถึงต้นตอของปัญหาการตกเป็นเหยื่อของการหลอกลวงบนสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งเป็นปัญหาที่พบมากในผู้สูงอายุ

8.3.2 การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรขยายขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่ ไปยังกลุ่มเป้าหมายในจังหวัดอื่น เพื่อเพิ่มความรู้ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

9. เอกสารอ้างอิง

- บริษัทฟาร์ทริลเลียน. (2561). สุขภาพจิตของผู้สูงอายุเรื่องที่ไม่ควรมองข้าม. สืบค้นเมื่อ 26 ตุลาคม 2562. จาก <https://phartrillion.com/elderly-mental-health/>
- ปิยวัฒน์ เกตุวงศา และศุทธิดา ชวนวัน. (2558). ใครเป็นใครบนเครือข่ายสังคมออนไลน์: ความหลากหลายทางคุณลักษณะและพฤติกรรม. ใน อารี จำปากลาง, ปัทมา ว่าพัฒน์วงศ์, และกาญจนา ดังชลทิพย์ (บรรณาธิการ), ประชากรและสังคม 2558: ความหลากหลายทางประชากรและสังคมในประเทศไทย ณ ปี 2558. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

- มนัสสินี บุญมีศรีสง่า และมินตรา สนชื่น. (2560). รูปแบบการใช้สื่อโซเชียลมีเดียของผู้สูงอายุในสังคมไทย กรณีศึกษาเขตกรุงเทพมหานคร. การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลครั้งที่ 9 ราชมงคลสร้างสรรค์กับนวัตกรรมที่ยั่งยืนสู่ประเทศไทย 4.0. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์. 7-9 สิงหาคม 2560. 515-526.
- มูลนิธิหัวใจแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. (2560). **ยิ่งสูง(วัย)ยิ่งเหงา**. สืบค้นเมื่อ 25 ตุลาคม 2562. จาก <http://www.thaiheartfound.org/category/details/mood/289>
- วิศปตย์ ชัยช่วย. (2560). การใช้ LINE ของผู้สูงอายุ: การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา. **Veridian E-Journal, Silpakorn University**. 10(1). 905-918.
- สุวิษ ธีรโคตร และวีรพงษ์ พลนิกรกิจ. (2560). พฤติกรรมการใช้และการรู้เท่าทันอินเทอร์เน็ตและทัศนคติการใช้เนื้อหาด้านสุขภาวะบนอินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุ. **วารสารการพยาบาลและการดูแลสุขภาพ**. 4(36). 72-80.

10. คำขอบคุณ

ผู้วิจัยขอขอบคุณวิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ให้การสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้